

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffman τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — Παν. Καλλιόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσβνίκης.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1932

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Είναι δύσκολο πράγμα να κάμη κανείς λόγο για την πλατωνική φιλοσοφία, και δυσκολώτερον είναι ακόμη να κάμη λόγο για την φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος στὰ στενὰ χρονικά ὄρια ποῦ τοῦ παρέχει ἡ ὥρα μιῆς διαλέξεως.

Ἡ δυσκολία δὲ αὐτὴ ἔχει τὴν ῥίζα της καὶ τὴν αἰτία της στὸν ἴδιον τὸν Πλάτωνα, στὴν προσωπικότητα τοῦ φιλοσόφου. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ περισσότεροι ποῦ ὁμιλοῦν γιὰ τὸν Πλάτωνα ἢ τὸν ἀδικοῦν, ἢ βλέπουν μόνον μία πλευρὰ τῆς φιλοσοφίας του καὶ τῆς προσωπικότητός του, ἢ ὁποία προσωπικότης ποτὲ δὲν παρουσιάζεται στὴν σκηνὴ τῶν λογικῶν ἀγῶνων καὶ ἢ ὁποία πολλές φορές κρύπτεται πίσω ἀπὸ τὴν ποιητικὴ μορφή ποῦ ἔδωκε στὸν διάλογο.

Ἄν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ὁ Πλάτων ποτὲ δὲν ὁμιλεῖ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ παρουσιάζει τὴν διδασκαλίαν του μὲ τὸ στόμα ἄλλων προσώπων, λάβη δὲ συνάμα ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς διδασκαλίας του γίνεται διαλογικά, ὅπου πολλάκις ἡ γνώμη τοῦ Πλάτωνος ἐκφράζεται μὲ μιὰ λεπτή, σχεδὸν ἀσήμαντη, παρατήρησι, τότε καταλαβαίνει πόσο δύσκολο πράγμα εἶναι νὰ κάμη κανεὶς λόγο γιὰ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν.

Περισσότερο ἀδικεῖται ὁ Πλάτων ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τὸν θεωροῦν μόνον ὡς ποιητὴ, ὡς καλλιτέχνη, ὡς τεχνίτη τοῦ λόγου· ἀδικεῖται δὲ ἀπ' αὐτοὺς ὄχι διότι δὲν εἶναι μέγας καλλιτέχνης, ἀλλὰ διότι δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Ὁ ἴδιος μάλιστα δὲν θέλει νὰ εἶναι τόσο τεχνίτης τοῦ λόγου ὅσον δουλευτὴς τοῦ λογικοῦ, δηλαδὴ φιλόσοφος.

---

1) Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἔγινε πέρυσι στοὺς φοιτητὰς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ποῦ εἶχαν λάβει μέρος στὸ φιλοσοφικὸ φροντιστήριον ὅπου ἔγινεν ἡ ἀνάλυσις τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου «Θεαίτητος».

Ἐδῶ κυρίως ἔγκειται ὄλο τὸ βάρος τῆς προσωπικότητός του, στὴν φιλοσοφική του δύναμι. Σπάζει δὲ μ' αὐτὴ ὅλες τὶς προλήψεις ποὺ ἔχει ἢ καθημερινὴ ζωὴ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου, περνάει ἀπὸ τὶς φαινομενικὲς καὶ τυχαῖες πεπειθήσεις ποὺ ἔχουν οἱ πολλοὶ γιὰ τὴν ζωὴ, γιὰ τὸ πρόβλημα ποὺ γεννάει ἡ ζωὴ, καὶ προχωρεῖ σταθερὰ στὴν οὐσία, στὴν βαθύτερη σημασία ποὺ μπορεῖ νάχη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ κόσμος γενικὰ.

Ἄν ὁ Πλάτων εἰρωνεύεται στὸν «Ἴωνα» ἓνα ῥαψωδὸ ποὺ ἔχει ὡς ταμεῖον γνώσεων τὸν Ὅμηρο, δὲν τὸ κάνει διότι ὁ Ὅμηρος δὲν ἐμπεριέχει πράγματι γιὰ τὸν ἀρχαῖο ἓνα θησαυρὸ ἀπὸ ἀνθρώπινη ἐμπειρία καὶ τέχνη, ἀλλὰ διότι ὁ ῥαψωδὸς νομίζει ὅτι ὁ Ὅμηρος εἶναι τὸ ἅπαντον. Ὁ Πλάτων θέλει καὶ μ' αὐτὸ νὰ σπάση τὴν παράδοσι, τὴν ἀνεξέταστη δηλαδὴ παραδοχὴ τῶν περασμένων. Κάθε διάλογός του εἶναι καὶ μία συστηματικὴ προσπάθεια, εἶναι καὶ ἓνας διαρκὴς ἀγὼν γιὰ νὰ μπῆ στὴν οὐσία τῶν προβλημάτων, νὰ κατεβῆ στὸ βάθος ποὺ ἔχει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ποὺ ἡ καθημερινὴ ζωὴ παρουσιάζει μόνον τὴν πολυτάραχη ἐπιφάνειά της, καὶ ν' ἀνεβῆ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά στὸ ὕψος ποὺ μπορεῖ νὰ φθάση ὁ νοῦς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ γιὰ νὰ φθάση στὸ ὕψος αὐτὸ ξεκινάει ἀπὸ τὰ κοινά, ξεκινάει ἀπὸ τὰ πρῶτα προβλήματα ποὺ τοῦ παρουσιάζει ἡ ζωὴ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποῖαν ζῆ, ξεκινάει ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κατάστασι τῆς πατρίδος του, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν κατάστασι τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς του. Τὰ προβλήματα ὅμως καὶ οἱ ἀνάγκες ποὺ παρουσιάζει ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων γίνονται στὸν Πλάτωνα ἀφορμὴ, τοῦ δίδουν ἀπλῶς τὴν ἐξωτερικὴν αἰτία, γιὰ νὰ σκεφθῆ γενικὰ τὴν ἀνθρώπινη πρᾶξι καὶ ζωὴ, γιὰ νὰ φιλοσοφήση ἐπάνω στὸν ἀνθρώπο γενικῶς. Ἡ σκέψις του ξεκινάει ἀπὸ τὴν πάλη τῆς καθημερινῆς ζωῆς, περνάει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὶς κατώτερες ὁρμές της καὶ τὰ ὠμά της ἔνστικτα, ὅπως φανερόνεται στὴν πολιτικὴν ζωὴ τῶν Ἀθηναίων, καὶ φθάνει στοὺς ἰδανικοὺς νόμους, στὶς ἰδανικὲς μορφές ποὺ πρέπει νὰ διέπουν τὴν ζωὴ, διότι μόνον ἡ ἐπαφὴ τῆς ζωῆς μ' αὐτὲς τῆς ζωογόνες καὶ πάντα νέες μορφές μπορεῖ νὰ κάμη τὴν ζωὴ νὰ κρατηθῆ στὴν ἀλήθεια, στὴν ὠραιότητα καὶ στὴν ἠθικὴ καθαρότητα.

Καὶ ἐδῶ εἶχε ὁ Πλάτων ἓνα γόνιμο καὶ δυνατὸ, τὸν γονιμώτερο

αὐτὸ δυνατότερο διδάσκαλο πού μπορούσε νάχη ὁ γονιμότερος καὶ δυνατώτερος μαθητὴς στὸν κόσμο, τὸν Σωκράτη. Κοντά του ἐδιδάχθηκε ὡς ὁ κόσμος καὶ ἡ οὐσία του δὲν εἶναι ἐκεῖνο πού λέμε πάθος, ἐκεῖνο οὐ λέμε ἐπιθυμία, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού λέμε ἔννοια, ἰδέα.

Ἔμαθε ἀπὸ τὸν Σωκράτη ὅτι ἡ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθῆ πλῶς μὲ τὸ πάθος της, τὸ ὁποῖον εἶναι καλὸ καὶ ἅγιο μόνον ἅμα δουλεύεται καὶ δεσμεύεται, καὶ ἅμα κυριεύεται ἀπὸ κάποιες ἰδέες, κάποιους κοποὺς πού τὸ κρατοῦν μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ ἀληθινοῦ.

Ἔμαθε ἀπὸ τὸν Σωκράτη πῶς τὸ πάθος εἶναι ἓνα θαυμάσιον ὑλικό, ὃ ὁποῖον θέλει δούλεμα, θέλει λάξευμα μὲ τὴν σμίλη τοῦ λογικοῦ, θέλει διαπέρασμα μὲ τὴν μορφὴ τοῦ ὡραίου καὶ κράτημα μέσα στὸν ὄμο πού ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτό του.

Ἔμαθε ἀπὸ τὸν Σωκράτη πῶς τὸ πάθος εἶναι ἓνα γόνιμο ὑλικό καὶ νὰ δημιουργηθῆ τὸ καλλιτέχνημα ἐκεῖνο πού συνολικά θὰ μπορούμε νὰ τὸ ὀνομάσωμε «ἄνθρωπο» ἢ ὀριστικώτερα «ἐλεύθερο ἄνθρωπο» πού μέσα του δουλεύει καὶ ἀκμάζει ἓνα λογικό πού ἔχει τὴν δύναμι ἀ ὑποτάσσει τοὺς νόμους του καὶ στὰ δεσμά του τὴν φύσι, καὶ ἔτσι ἀ φθάνη στὴν ἐπιστήμη, πού μέσα του καίει ἓνα παντοτεινὸ λυχνάρι, στυγηρούμενο μὲ τὸ λάδι τοῦ πάθους, καὶ δίδοντας ἓνα φῶς, πού διαύνεται σ' ὅλο τὸ εἶναι, σ' ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὸν ὄργανισμό ἀκόμα τοῦ νθρώπου καὶ τοὺς δίδει αἰσθητικὴν ὄψιν, τὰ κάνει δηλαδή ὡραῖα, πού ἔσα του τέλος, καὶ αὐτὸ ἔμαθε κυρίως ἀπὸ τὸν Σωκράτη ὁ Πλάτων, πορεῖ μὲ τὸν αὐτοέλεγχο νὰ γεννηθῆ καὶ ἀνατραφῆ καὶ ν' ἀρθρωθῆ ἰα φωνή, πού ὁμιλεῖ ὅταν ὁ ἄνθρωπος τίθεται ὀνάμεσα στὸ δίλημμα ἀ πράξη ἢ νὰ μὴ πράξη κάτι.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀξίες αὐτὲς πού ἀποτελοῦν τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο ρουν μιὰ παντοτεινὴ καὶ ἀκατάλυτη δύναμι, διότι αὐτὲς στηλώνουν ἄντα τὸν ἄνθρωπο στὴν πνευματικὴ του ζωὴ γενικά, γι' αὐτὸ ὁ Πλάτων, ὕπερπηδῶντας ἐδῶ τὸν δάσκαλό του, ἔδωκε σ' αὐτὲς ἓνα νόημα περᾶνθρώπο, παγκόσμιο, εἶπε δηλαδή ὅτι αὐτὲς οἱ ἀξίες δὲν διέπουν ὄνον τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὅλη τὴν πλάσι καὶ τὴν κτίσι γύρω μας. Καὶ ὁ αὐτὸ δὲν ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ νοοτροπία, δὲν ἐβγῆκε ἀπὸ τὸ πλαίσιο πού διέγραψεν ὁ ἑλληνικὸς νοῦς, ἀλλὰ ἔδωκε στὸ πλαίσιο αὐτὸ ληρέστερη καὶ πλουσιώτερη μορφὴ. Ὅπως μὲ τὴν δύναμι τῶν ἀξιῶν

αὐτῶν τοῦ λογικοῦ, τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομεῖται ἐκεῖνο πὺν ὀνομάζομεν «ἐλεύθερον ἄνθρωπον» ἔτσι θὰ πρέπει καὶ ὁ κόσμος νάχη κτισθῆ με τὶς ἴδιες μορφές, ἂν καὶ ἐδῶ τὸ πρᾶγμα εἶναι κάπως ἀμυδρότερο, κάπως ἀσθενέστερο, γιατί οἱ ἰδέες φανερῶνονται στὴν φύσι μόνον εἰκονικά.

Γιὰ τὸν ἴδιο δὲ λόγο πὺν προηγουμένως ὠνόμασα τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο, καλλιτέχνημα, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ὠνόμασαν οἱ Ἕλληνες τὴν κτίσι καὶ τὴν πλάσι γύρω τους κόσμο, δηλαδὴ κόσμημα.

Ὅπως ἓνα κομμάτι κλασικῆς μουσικῆς εἶναι ὠραῖο διότι ἐνσαρκώνεται καὶ οὐσιώνεται ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ ἰδέα, ἀπὸ ἓνα βασικὸ νόημα πὺν διακλαδώνεται στοὺς ἀπειρους μουσικοὺς τόνους καὶ τοὺς συγκρατεῖ στὸ πλαίσιο τῆς μουσικῆς ἐνότητος, ἔτσι καὶ ὁ κόσμος γύρω μας εἶναι ὠραῖος καὶ θαυμαστός γιατί εἶναι ἐμψυχωμένος καὶ σφιχτοδεμένος ἀπὸ κάποιες κεντρικὲς μορφές, κάποιους νόμους σιδερένιους.

Καὶ τὸ θαυμαστότερο ἀπὸ ὅλα τᾶλλα εἶναι ὅτι τὸ λογικὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἅμα ἀναλυθῆ στὰ στοιχεῖα του, παρουσιάζει τοὺς ἴδιους τοὺς σιδερένιους νόμους, ἀκολουθεῖ τὶς ἴδιες τὶς ἰδέες πὺν φανερῶνονται ἀμυδρὰ στὴν ἐπιφάνεια τῆς ποικιλίας τῶν φαινομένων, καὶ πὺν τὶς βρίσκει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὅσο προχωρεῖ στὸ βάθος τῶν πραγμάτων. Καὶ τὶς βρίσκει διότι τὶς ἔχει μέσα του, διότι τὸ ἴδιο πὺν βρίσκει στὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο, τὸ ἴδιο ὑπάρχει καὶ στὴν ψυχὴ του καὶ στὸν νοῦ του.

Ἀπὸ τὴν στιγμή πὺν ὁ Πλάτων ἔκαμεν αὕτη τὴν ἀνακάλυψι, ἄλλαξε ὅλος ὁ διανοητικὸς του κόσμος, ἀλλοιώθηκε μέσα του ὅλο τὸ γνωστικὸ σύστημα πὺν εἶχε καὶ πὺν ἦταν κυρίως τὸ σύστημα τῆς μηχανικῆς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων. Αὕτὸ ἦταν ἡ πραγματικὴ ἐπανάστασις στὴν ζωὴ του. Αὕτὸς εἶναι ὁ ἱστορικὸς «δεύτερος πλοῦς» τῆς ζωῆς του.

Ἀπὸ τὴν στιγμή πὺν ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων ἔγκειται στὶς γενικές, κεντρικὲς μορφές, καὶ ὄχι εἰς τὰ ἀπειρα φαινόμενα, ὄχι στὶς ἀπειρες ἀποχρώσεις πὺν μᾶς παρέχουν οἱ αἰσθήσεις γιὰ τὰ πράγματα, ἀλλάζει γενικὰ ἡ εἰκόνα ὄχι μόνον τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὸν κόσμο.

Ἡ ἐπιστήμη, γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμο, δὲν μπορεῖ πιά νὰ στηριχθῆ ἀπλῶς στὰ φαινόμενα, στὶς ἀπειρες ἀλλοιώσεις πὺν παρουσιάζει

ζουν τὰ πράγματα γύρω μας, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ζητῇ νόμους, θὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐρευνᾷ τὰ φαινόμενα ὄχι σύμφωνα μὲ τὶς ἀπειρες μεταβολές ποὺ παρουσιάζουν καὶ οἱ ὅποιες στὴν πραγματικότητα εἶναι ἀσύλληπτες, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ κάποια μόνιμα μέτρα, μὲ κάποια λογικά σταθμά, τὰ ὁποῖα ὁ Πλάτων τὰ ὀνομάζει «ιδέας».

Μὲ αὐτὲς πρέπει ἡ ἐπιστήμη νὰ δέσῃ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὰ φαινόμενα, νὰ τὰ ἐξηγήσῃ λογικῶς· αὐτὸ σημαίνει τὸ αἶτημα τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης «σώζειν τὰ φαινόμενα». Καὶ οἱ ιδέες αὐτὲς ὑπάρχουν στὴν ἀπόλυτη διαύγεια καὶ ὁλόκληρη καθαρότητά των μόνον στὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, μόνον στὸν νοερὸν ὀρίζοντα τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπάρχουν ὅμως στὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου ὡς κάτι τυχαῖο, κάτι ποὺ μπορούσε καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει, ὅπως μία ἀπλή γνώμη ποὺ σήμερα εἶναι καὶ αὔριο δὲν εἶναι, ἀλλὰ ὡς νόμοι, ὡς νοερὰ δεσμὰ, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ποὺ κάνει ἐπιστήμη ἢ καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ πράττει ἠθικὰ ἢ καὶ ἐργάζεται δημιουργικὰ στὸν αἰσθητικὸ κόσμον, δὲν μπορεῖ, δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀποφύγῃ, ἀν θέλῃ νὰ κάμῃ κάτι ἄξιο.

Ἡ ιδέα ποὺ διαπνέει ἓνα μεγάλο ἔργο μουσικῆς, ἢ ἡ ιδέα ποὺ κρατεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἓνα δράμα, αὐτὲς εἶναι γιὰ τὸν μουσουργὸ καὶ γιὰ τὸν δραματουργὸ δεσμευτικὰ αἰτήματα, εἶναι δεσμὰ νοερὰ, τὰ ὁποῖα μόνις τὰ διαφύγῃ καταστρέφει ὁ ἴδιος τὸ ἔργο του, σπάζει τὴν ἐνότητα καὶ μ' αὐτὸ τὴν ὠραιότητα τοῦ ἔργου του.

Γι' αὐτὸ ὅσο ὠραιότερο εἶναι ἓνα ἔργο τέχνης τόσο βαρύτερα δεσμὰ πρέπει νάχη βάλῃ ὁ καλλιτέχνης στὸν ἑαυτό του, ὅσο ἐλεύθερο καὶ ὑψηλὸ καὶ ἀκέραιο μᾶς φαίνεται ἐμᾶς τὸ ἔργο ἅμα τὸ ἀπολαμβάνομε, τόσο περισσότερο δεμένος καὶ περιορισμένος μέσα στὸ πλαίσιο τῆς ιδέας του εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἔργου, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ εἶναι καὶ ἀνελεύθερος, διότι τὰ δεσμὰ αὐτὰ τῆς ιδέας τὰ ἐπέβαλε ὁ ἴδιος ἐλεύθερα στὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰ τυχαῖα, νὰ δημιουργήσῃ κάτι, γιὰ νὰ συλλάβῃ, ἅς ποῦμε μὲ τοὺς μουσικοὺς τόνους, ὅλη τὴν ποικιλία καὶ τὴν ἀκατάπαυστη ῥοὴ τῶν αἰσθημάτων του καὶ τῶν συναισθημάτων του, ποὺ παρουσιάζουν τὴν ἴδια παροδικότητα μὲ τὰ ἀπειρα καὶ ἀπείρως ἀλλοιούμενα φαινόμενα γύρω μας.

Αἶτημα λοιπὸν σκληρό, ἀλλὰ γόνιμο! Θέλεις νὰ δημιουργήσῃς ἓνα αἰσθητικὸ κόσμον, νὰ ἀποκρυσταλλώσῃς δηλαδὴ στὸν ἀντικειμενικὸ κόσμον τοῦ πνεύματος τὰ ἀκατάπαυστα αἰσθήματά σου, χωρὶς ἀπλῶς νὰ

τὰ ἀπονεκρώσεως ἢ καὶ νὰ τὰ ἀποστεώσεως, πρέπει, ἐφ' ὅσον βέβαια ἔχεις μέσα σου τὴν δύναμι πού ἀπαντάει στὸ πρέπει μὲ ναί, πρέπει λέω νὰ προσπαθήσης νὰ βρῆς τὴν ἰδέα μέσα σου καὶ ἅμα τὴν βρῆς νὰ γίνης δοῦλος της, νὰ μπῆς στὸ ζυγὸ της καὶ νὰ τὴν ὑπηρετῆς ἀδιάκοπα, καὶ τότε θὰ μπορέσης ὅλο σου τὸν κόσμον τὸν ἐσωτερικόν, ὄχι μόνον νὰ τὸν διατηρήσης, πράγμα πού δὲν ἔχει καὶ τόση σημασία, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν διαμορφώσης, νὰ τὸν διαπλάσης αἰσθητικὰ καὶ νὰ τὸν ἐκφράσης ἔτσι ὥστε νὰ συγκινή καὶ τοὺς ἄλλους.

Ἔτσι δημιουργεῖται ἐκεῖνο ποῦ ὀνομάζουμε τέχνη, ἔτσι δουλεύουν οἱ δημιουργοὶ της.

Συλλογισθῆτε τὴν πάλη, τὰ δεσμά, καὶ τὸν ζυγὸ τῶν μεγάλων δημιουργῶν γιὰ νὰ καταλάβετε πῶς δημιουργεῖται ἡ τέχνη. Σκεφθῆτε μὲ πόση δύναμι, μὲ πόση ἀντοχὴ κρατιέται ἓνας Beethoven μέσα στὸν ζυγὸ πού τοῦ ἐπιβάλλει ἡ μουσικὴ του ἰδέα, ἡ κεντρικὴ δηλαδή ἐκείνη δημιουργικὴ μορφή μουσικῆς, πού χαρακτηρίζει γενικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Beethoven.

Σκεφθῆτε μὲ πόσην ἀντοχὴ καὶ πόση καρτερία κρατιέται ἓνας Σωκράτης στὸ ἠθικὸν ὕψος πού ὁ ἴδιος εἶχε ἀνεβῆ, γιὰτὶ ὁ ἴδιος εἶχεν εὔρει τὴν ἰδέα τῆς ἠθικῆς καὶ εἶχε δέσει μ' αὐτὴ ὅλο του τὸ εἶναι, σκεφθῆτε λέγω μὲ πόσην ἀντοχὴ κρατιέται ὁ Σωκράτης στὸ ἠθικόν του ὕψος τὴν ὥρα πού ἔρχεται ὁ πλούσιος μαθητῆς του Κρίτων καὶ τοῦ λέγει ὅτι μπορεῖ νὰ δραπετεύσῃ γιὰτὶ σκοπεύει νὰ δωροδοκῆσῃ τὸν δεσμοφύλακα.

Καὶ ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Beethoven ἀντέχουν κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς ἰδέας των, ἐπιμένουν νὰ ὑπηρετοῦν τὸν νόμον πού οἱ ἴδιοι ἐπέβαλαν στὸν ἑαυτό τους, διότι εἶναι πεπεισμένοι ὅτι ἡ ζωὴ τους χωρὶς αὐτὸ τὸν ἰδεολογικὸν δεσμό, χωρὶς τὸν ἀνώτερον αὐτὸ σκοπὸ, δὲν ἔχει καμμιὰ σημασία καὶ θὰ περάσῃ ὅπως περνᾶν οἱ ζωὲς τῶν πολλῶν.

Ὁ ἀνώτερος αὐτὸς σκοπός, πού ἔθεσαν στὸν ἑαυτό τους, ἐνσαρκώνει, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδιάσειστη πεποίθησις τοῦ Πλάτωνος, τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια δηλαδή καὶ ἡ ἀξία τῆς ζωῆς δὲν βγαίνει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὤμῃ ζωὴ, ἀλλὰ ἔγκειται πάντα στοὺς σκοπούς, στὶς ἰδέες πού ἀναγνωρίζει ἡ ζωὴ ὡς κυβερνητρες τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ ὡς κατευθυντήριες γραμμὲς τῆς πορείας της.

Ἐπειτα ἡ ἀλήθεια τῆς ζωῆς δὲν ἔγκειται στὶς τυχαῖες γνώμες καὶ

στις κούφιας προλήψεις πού φέρνει, πού σέρνει ἡ ζωὴ μαζί της μέσα στὴν ἱστορικὴ της πορεία, ἀλλὰ στὶς ἀναγκαῖες καὶ ἀπαράβατες ἐκείνες πνευματικὲς μορφές, πού τὶς βρίσκει κανεὶς σὲ κάθε, καὶ στὴν ἐλάχιστην ἀκόμα, ἐκδήλωσι τῆς συνειδητῆς καὶ πνευματικὰ δουλεμένης ζωῆς.

Ἡ ὤμη ζωὴ φέρνει βέβαια κάτι πολὺ σπουδαῖο μαζί της, κάτι πού ἂν δὲν ὑπάρχει δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε καὶ τοὺς σκοποὺς τοὺς ἀνώτερους νὰ ὑπηρετήσῃ, οὔτε καὶ τὸν ἑαυτὸ της νὰ μορφώσῃ. Ἡ ὤμη καὶ ἀδούλευτη ἀκόμα ζωὴ φέρνει μαζί της τὴν ἀγάπη, τὸν ἔρωτα γιὰ τὴν πνευματικὴ της, ἠθικὴ της καὶ αἰσθητικὴ της δημιουργία.

Δὲν μπορεῖ δὲ ἡ ὤμη, ἀδούλευτη ἀκόμα ζωὴ νὰ συναντηθῇ μὲ τὶς ἰδέες, (πού μπορεῖ νάχουν καὶ ὑπερκόσμιο χαρακτῆρα, γιὰτὶ ὅπως μᾶς δείχνει ὁ Πλάτων κρατοῦν τὸν κόσμον γενικὰ), δὲν μπορεῖ λέγω ἡ ὤμη ζωὴ ν' ἀντικρούσῃ πρόσωπο μὲ πρόσωπο τὶς δημιουργικὲς ἰδέες, τὴν ἰδέα τῆς ἀλήθειας, τὴν ἰδέα τοῦ κάλλους καὶ τῆς ὠραιότητος, πολὺ δὲ ὀλιγώτερο ν' ἀντικρούσῃ τὴν ἠθικὴ ἰδέα (τὴν ὁποῖαν τόσο ἡρωικὰ ἐπραγματοποίησε ὁ Σωκράτης), ἂν δὲν πλημμυρίζει ἀπὸ ἔρωτα, ἂν τὰ σπλάχνα της δὲν καίονται ἀπὸ τὸν καῦμό γιὰ τὴν ἰδέα, ἂν δὲν λυώνει τὸ ἐσωτερικὸ της ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ τὴν ἰδέα, ἀπὸ τὸν ἀμάραντο πόθο γιὰ τὸ ἀληθινό, γιὰ τὸ ἀγαθό, γιὰ τὸ ὠραῖο, καὶ γενικὰ γιὰ τὸν ἀνώτερο σκοπὸ πού μπορεῖ νάχη ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ὤμη καὶ ἀδούλευτη ζωὴ τότε μόνον θὰ μπορέσῃ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἀνώτερο σκοπὸ της, νὰ δουλέψῃ γιὰ τὴν πραγματοποίησί του, ἅμα καίεται, ἐπαναλαμβάνω, ἀπὸ τὸν ἔρωτα. Αὐτὸ διδάσκει ὁ Πλάτων πρῶτος μέσα στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος.

Τί θὰ εἶπῃ ὅμως αὐτό; Τί σημαίνει νὰ καίεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα γιὰ τὸν σκοπὸ της; Τί εἶναι γενικὰ ἔρωτος γιὰ τὸ ἀγαθό, τὸ ὠραῖο καὶ τὸ ἀληθινό; ἢ καλλίτερα γιὰτὶ δὲν μπορεῖ ἡ ζωὴ νὰ σταθῇ, δὲν μπορεῖ νὰ προκόψῃ χωρὶς αὐτὸ τὸ αἶσθημα; Αὐτὸ τὸ αἶσθημα πού ἔχει ἡ ζωὴ μέσα της καὶ πού τὴν κυριεύει σημαίνει ὅτι ζητάει κάτι πού δὲν τῷχει. Μὲ αὐτὸ τὸ αἶσθημα φανερόνεται ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι φτωχὴ, τὴν δέρνει μία πνευματικὴ φτώχεια, γιὰτὶ ὅταν τείνει κανεὶς κάπου μὲ τὸν πόθο του καὶ ὅταν θέλῃ νὰ περιβάλλῃ κάτι μὲ τὸν πόθο του αὐτὸ θὰ εἶπῃ ὅτι τὸ κάτι αὐτὸ δὲν τῷχει, τοῦ λείπει.

Ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ ζητάει μὲ τὸν ἔρωτά της, ἡ ζωὴ ποὺ δουλεύει γιὰ κάτι ἀνώτερο, ἡ ζωὴ ἐνὸς καλλιτέχνου, ἐνὸς φιλοσόφου, ἐνὸς πολιτικοῦ, ἐνὸς ἰδρυτοῦ θρησκείας, ἡ ζωὴ τοῦ πολιτισμοῦ γενικά, ζητάει κάτι ποὺ δὲν ἔχει, εἶναι δηλαδὴ φτωχὴ ὡς πρὸς τὸ κάτι αὐτό καὶ θέλει, μὲ τὸν ἔρωτα ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κάτι αὐτό, νὰ τὸ κάνη δικό της.

Ὅταν λοιπὸν ἡ ζωὴ ποιεῖ τὶς ἰδέες, ποιεῖ τὸ ὠρσιό, τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ γενικά ὅταν ποιεῖ τὴν μορφή, ζητάει μ' αὐτὸ τὴν μόρφωσί της, θέλει νὰ ἀποχτήσῃ τὰ ἀγαθὰ αὐτά, θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς αὐτούς, ποὺ τῆς δίνουν ἀξία, ποὺ τὴν ἀνυψώνουν ἀπὸ τὸ ἀπλό, ζωϊκὸ της ἐπίπεδο, στὸν νοερώτερον ὀρίζοντα τοῦ ὠραίου, τοῦ ἀληθινοῦ καὶ γενικά τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Μὲ ἄλλα λόγια ἡ ζωὴ ζητάει ἓνα πνευματικὸ πλοῦτο. Γι' αὐτὸ ὁ Πλάτων παριστάνει τὸν ἔρωτα σ' ἓνα θαυμάσιο μῦθο ὡς τέκνο τῆς πενίας καὶ τοῦ πλούτου, δηλαδὴ παιδί τῆς πνευματικῆς φτώχειας καὶ ἀφθονίας, καὶ γι' αὐτὸ οἱ θεοὶ ποὺ εἶναι πλούσιοι ἀπὸ πνευματικὰ ἀγαθὰ, δὲν ἔχουν μέσα τους τὸν ἔρωτα, δὲν εἶναι, ὡς ποῦμε, φιλόσοφοι, ἀλλὰ σοφοί, φιλόσοφοι εἶναι μόνον οἱ θνητοί, διότι ἔρωτα ἔχουν μέσα τους μόνον τὰ θνητὰ ὄντα, μόνον οἱ ἄνθρωποι.

Ποῖα εἶναι ὅμως τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ ζητάει ἡ ζωὴ μὲ τὸν ἔμφυτο ἔρωτά της; Ποῦ τείνει ἡ ζητιὰνα ζωὴ μὲ τὸν ἀδιάλειπτο καὶ ἀκατάλυτο πόθο της;

Τὸ πρῶτο πνευματικὸν ἀγαθὸν εἶναι εἰς τὸν Πλάτωνα ἡ ἐπιστήμη. Εἰς τὴν ἐπιστημονικὴ γνῶσι στηρίζεται ὁ φιλόσοφος καὶ ὅλη εἴς τὴν πνευματικὴν ζωὴν, γιὰ τὸ μόνον αὐτὴ διδάσκει τὸν ἄνθρωπο νὰ χωρίζῃ τὸ βέβαιον ἀπὸ τὸ ἀβέβαιον, τὸ ἀληθινὸ ἀπὸ τὸ ψεύτικον, τὸ γερὸν ἀπὸ τὸ κούφιο. Μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις φέρνει τὸν ἄνθρωπο εἰς τὴν συνθετικὴν ἐκείνη κατανόησιν τῆς ζωῆς, καὶ αὐτὸ τὸ τονίζω ἰδιαιτέρως, διότι τὸν Πλάτωνα ἐπιστήμη δὲν θὰ εἶπῃ νὰ ἀναλύῃ κανεὶς ἀπλῶς τὰ πράγματα, καὶ νὰ χάνεται μέσα εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτὴ καὶ αὐτὸς καὶ τὰ πράγματα, ὅπως συμβαίνει πολλὰς φορὰς μὲ τὴν σημερινή μας ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἀλλὰ ἐπιστήμη θὰ εἶπῃ τὸν Πλάτωνα νὰ εἶναι κανεὶς σὲ θέσιν ἐκεῖνο ποὺ ἀνέλυσε καὶ θεωρητικὰ ἐκομμάτιασε εἰς στοιχεῖα τοῦ νὰ τὸ ξανασυνθέσῃ, νὰ τὸ ἰδῇ πάλιν ὀλοκληρωτικὰ καὶ ἀκέραια, χωρὶς τὸ κομμάτιασμα, νὰ μπορῇ νὰ ζωντανεύῃ πάλιν δημιουργικὰ ἐκεῖνο ποὺ

ἐθανάτωσε γὰρ νὰ τὸ καταλάβῃ. Ἡ ἀνάλυσις δηλαδή καὶ ἡ κατατομὴ τῶν πραγμάτων εἶναι καλὴ μόνον γὰρ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ καταλάβωμε τὰ πράγματα, χωρὶς ὅμως μ' αὐτὸ ν' ἀποτελῇ καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης, ὃ ὁποῖος εἶναι πάντοτε *συνθετικὸς*, εἶναι πάντοτε *δημιουργικὸς*.

Ἔτσι παίρνει στὸν Πλάτωνα ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις μίαν ὄψιν ἐντελῶς διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ὄψιν ποὺ παρουσιάζει σήμερα, ὅσο προχωρημένη καὶ ἂν εἶναι, ἢ σημερινὴ ἐπιστήμη. Στὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα γενικῶς καὶ εἰδικῶς στὸν Πλάτωνα ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις παρουσιάζει μίαν *πλαστικὴν* μίαν καθαρῶς καλλιτεχνικὴν ὄψιν. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἢ καλύτερα ἔνεκα ἀκριβῶς αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη στὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα καὶ εἰδικὰ στὸν Πλάτωνα δὲν ἐννοεῖται ὡς κάτι χωριστό, ἀποκοιμμένο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου γενικά, ἀλλὰ κάτι ποὺ ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο στοιχεῖον καὶ συστατικὸν τοῦ χαρακτῆρος του καὶ τοῦ ἦθους του γενικά.

Κάθε ἐπιστημονικὴ σκέψις στὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα δὲν ἐκτελεῖται δηλαδή *μηχανικά*, ὅπως συμβαίνει σὲ μᾶς σήμερα καὶ γενικά στὸ νεώτερον πολιτισμό, ἀλλὰ πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι στὴν ἀρχαῖα Ἑλλάδα ἀναπόσπαστα ἐνωμένα καὶ ἀποτελοῦν μαζί ἓνα ἀρχιτεκτονικὸν σύνολον, ἓνα καλλιτέχνημα, τὸ καλλιτέχνημα ἐκεῖνο ποὺ τόσες φορές τὸ βλέπομε πραγματοποιημένον στὰ ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων, τὰ ὁποῖα συνδυάζουν τὴν γνῶσιν μὲ τὴν πλαστικότητα καὶ τὸ ἦθος.

Τέτοια καλλιτεχνήματα, τέτοια δείγματα αὐτοῦ τοῦ ἀρμονικοῦ συνδυασμοῦ τῆς γνώσεως, τῆς πλαστικότητος καὶ τοῦ ἦθους εἶναι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, εἶναι αὐτοὶ οἱ διάλογοι τοῦ φιλοσόφου. Εἶναι ἀρμονικὰ σύνολα, ὅπου συζοῦν καὶ συνυφαίνονται ἡ γνῶσις, ἡ πλαστικότης καὶ τὸ ἦθος, κατὰ τρόπον ποὺ ποτὲ πιά δὲν ἐπαρουσιάσθηκε, ὄχι μόνον στὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ στὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος γενικῶς.

Ὁ Πλάτων μὲ τὸν διάλογόν του, καὶ γενικά μὲ τὴν φιλοσοφίαν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τέχνην του, ἐπραγματοποίησε ὁλοκληρωτικὰ καὶ ἀκέραια τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν σκοπὸν δηλαδή ποὺ ὁ ἀρχαῖος πόθος, ὁ ἀρχαῖος ἔρως, ἔβαλε στὴν ζωὴν του, δηλαδή

ἐπραγματοποίησε ἐκεῖνο πού τόσοι ἄλλοι ἀρχαῖοι μόνον ἀποσπασμα-
τικά κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν, τὴν ἀπόλυτη ἁρμονία μεταξὺ γνώσεως,
πλαστικότητος καὶ ἠθους. Γι' αὐτὸ ὁ Πλάτων εἶναι καὶ ὁ ἀκραιότερος
ἀρχαῖος ἄνθρωπος, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποῦ τὴν γνῶσι του γιὰ
τὸν κόσμον, καὶ τὴν θεωρητικὴ του ἀντίληψι γιὰ τὸν κόσμον, δὲν μᾶς
τὴν παράστησε μηχανικά καὶ χωρισμένα ἀπὸ τὴν ἄλλη του ψυχὴ, ἀλλὰ
ἁρμονικά μὲ αὐτὴν ἐνωμένη, ὡς κάτι ποῦ δὲν ἀποκόπτεται ἀπὸ τὴν
ἄλλη ψυχὴ.

Εἰς ἄλλους πολιτισμοὺς ἔχομε ἢ τὴν γνῶσι χωρισμένην ἀπὸ τὴν
ἀρετὴν, ὅπως στὸν σημερινό, ἢ τὸ ὠραῖο χωρισμένο ἀπὸ τὸ ἀγαθόν,
ὅπως στὴν ἀναγέννησι ἢ ἔχομε τὴν γνῶσι δούλη σὲ δογματικούς δε-
σμοὺς ὅπως στὸν μεσαίωνα. Μόνον στὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ εἰδικὰ
στὸν Πλάτωνα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ πνευματικὰ αὐτὰ
ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἁρμονικά ἐνωμένα καὶ συνυπάρχουν καὶ
ἀποτελοῦν τὸν ἄνθρωπο ἢ καλύτερα τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπο.

Ὅπως ἡ πλαστικότης εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴν γνῶσι τοῦ ἀρχαίου,
καὶ εἰδικὰ τοῦ Πλάτωνος, ἔτσι καὶ τὸ ἀγαθὸ εἶναι βαθύτατα ἐνωμένο
μὲ τὴν γνῶσι, διότι τὸ ἀγαθὸ στὸν Πλάτωνα, ὅπως καὶ στὸν Σωκράτη,
δὲν ἔχει ἀξία ἅμα γίνεται τυχαῖα ἢ ἅμα ἀκολουθεῖ κάποια παράδοσι
ἢ κάποιο ἔνστικτο, ἀλλὰ μόνον ὅταν προκύπτει ἀπὸ τὴν γνῶσι. Ἡ
ἀρετὴ γενικά εἶναι γέννημα τῆς γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου,
γιατὶ μόνον ἡ γνῶσις ξεκαθαρίζει στὴν συνείδησι τοῦ ἀνθρώπου τὰ
αἷτια, τὰ κίνητρα, καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀρετῆς.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ πράξῃ ἠθικά, νὰ δώσῃ δηλαδὴ στὴν
ζωὴ του ἓνα βαθύτερο ἠθικὸ περιεχόμενο, πού νὰ στηρίζεται στὴν
ἐλεύθερη καὶ αὐτόνομη συνείδησί του, ἂν δὲν ἔχῃ τὴν γνῶσι, ἂν πρῶ-
τα-πρῶτα δὲν ἐξύπνησε μέσα του ὅλη ἡ γνωστικὴ του δύναμις.

Γι' αὐτὸ στὸν Πλάτωνα ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀλήθεια, στὴν καθαρῶς
ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ἔχει μία ἠθικὴ σημασία, εἶναι κατὰ βάθος μία
ἠθικὴ πρᾶξις, διότι αὐτὴ τοῦ δείχνει πῶς πρέπει νὰ πράττῃ γιὰ νὰ δη-
μιουργῇ καὶ νὰ διατηρῇ μέσα του μία ψυχικὴν ἁρμονία, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ
σὲ μιὰ γενικώτερη, κοινωνικώτερη ἁρμονία, διότι αὐτὸ εἶναι ὁ ὁρισμὸς
τοῦ ἀγαθοῦ στὸν Πλάτωνα, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού δημιουργεῖ ἁρμονία
ἀνάμεσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν ζωὴ τῆς κοινωνίας, νὰ

πράττη ὁ καθέννας τὸ καθήκον του, νὰ ἐκτελῇ δηλαδή ἐκεῖνο ποὺ καθήκοντολογικὰ τοῦ ἀνήκει καὶ νὰ ἀφίνη στοὺς ἄλλους ὅ,τι πάλι καθήκοντολογικὰ τοὺς ἀνήκει, νὰ πραγματοποιῆ μὲ ἄλλα λόγια τὸν σκοπὸ τὸν ὁποῖον εὐρίσκει μέσα του, νὰ δίδῃ οὐσία ἠθικὴ στὸν πόθο ποὺ τὸν διαπνέει νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς κάτι, νὰ ἐκπληρώσῃ δηλαδή τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει.

“Ὅταν κανεὶς ἐκτελῇ τὸν σκοπὸν αὐτόν, ὅταν περιορίζεται στὴν ἐκτέλεσιν ἐκείνου ποὺ καθήκοντολογικὰ τοῦ ἐπιβάλλεται, ποτὲ δὲν θάρθη σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸ γενικὸ καλὸ, μὲ τὸ γενικὸ ἀγαθὸ, διότι καὶ τὸ γενικὸ ἀγαθὸ βγαίνει ἀπὸ τὴν καθήκοντολογικὴ ἐκτέλεσι καὶ πραγμάτωσι τῶν εἰδικῶν σκοπῶν.

Εἶναι μία ἁρμονία ποὺ γεννιέται ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς σκοπούς, ὅταν ὁ καθέννας ἀπ’ αὐτοὺς κρατιέται στὰ ἠθικά του ὅρια, ὅχι στὰ ὅρια ποὺ μπορεῖ νάχουν οἱ ἐπιθυμίαι του, γιατί αὐτὲς ἀπὸ τὴν φύσιν δὲν ἔχουν ὅρια, ἀλλὰ στὰ ὅρια ποὺ ἐπιβάλλει κανεὶς στὸν ἑαυτό του, ἅμα σκεφθῆ ὅτι αὐτὸ ποὺ κάνει αὐτὸς θέλει νὰ κάνουν καὶ οἱ ἄλλοι γι’ αὐτόν γιὰ νὰ μπορέσῃ κι’ αὐτὸς ν’ ἀναπτύξῃ τὴν δρασί του.

Ἡ ἠθικὴ ζωὴ εἶναι δηλαδή στὸν Πλάτωνα μία ἁρμονία καὶ εἶναι οἰκοδομημένη ῥυθμικά, ὅπως καὶ ἡ ἀρχαία τέχνη, ὅπου τὸ κύριο γνώρισμα εἶναι ἡ ἁρμονία, δηλαδή ὁ σχηματισμὸς ἐκεῖνος ὅπου τὸ κάθε πρᾶγμα, ἡ κάθε μορφή κρατιέται στὰ φυσικά της ὅρια, ἐμβαθύνεται στὴν δυναμικότητα ποὺ μπορεῖ νάχη, χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνῃ τὶς γειτονικὲς της μορφές, χωρὶς νὰ καταπατᾷ τὰ δίκαια πούχουν οἱ ἄλλες μορφές.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πλαστικότης ἢ τὴν ἀρχαία τέχνη ποὺ φανερῶνεται μὲ τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ κανονικὴν διαμόρφωσιν ὅλων τῶν μελῶν ποὺ μαζὶ ἀποδίδουν κάτι ἰσχυρὰ ὀργανικόν, κάτι ποὺ εἶναι ἀδιαίρετο, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα.

“Ὅπως στὸ ἀρχαῖον ἀγαλμα ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἁρμονία ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸν συντονισμὸ ὅλων τῶν κατ’ ἰδίαν μορφῶν, ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ἔτσι καὶ στὴν ἠθικὴ ζωὴ, ὅπως τὴν ἐννοοῦν οἱ ἀρχαῖοι καὶ εἰδικὰ ὁ Πλάτων, ἡ ἁρμονία, ἡ πολιτεία δημιουργεῖται μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ὅλων τῶν εἰδικῶν σκοπῶν, ὅλων τῶν κατ’ ἰδίαν ἔργων, εἰς τρόπον ὅμως ὥστε ὁ ἕνας σκοπὸς νὰ μὴν καταδυναστεύῃ τὸν ἄλλον.

“Ὅπως στὴν πλαστικὴν πρέπει ὅλο τὸ σῶμα γυμνὸ καὶ ἀκέραιο γὰ

πάρη τις φυσικές του και κανονικές του μορφές πού τὸ κάνουν ἰδα-
νικό, ἔτσι καὶ στήν ἠθική πρέπει ὅλες οἱ δυνάμεις καὶ ὅλα τὰ πάθη
πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ὑλικὸ γιὰ νὰ οἰκοδο-
μηθῇ τὸ ἀκέραιο καὶ αὐθυπόστατο ὄν πού λέγεται ἐλεύθερος ἄνθρω-
πος, ἄνθρωπος δηλαδή πού μὲ τις δυνάμεις πού ἔχει μέσα του ἔβαλε
σκοπὸ στήν ζωὴ του νὰ δημιουργήσῃ κάτι, χωρὶς νὰ βλάβῃ καὶ τὸν
σκοπὸ τοῦ ἄλλου. Ἰδέτε δὲ τί διαφορὰ ὑπάρχει μεταξύ τῆς ἀρχαίας
πλαστικῆς καὶ τῆς μεσαιωνικῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς γιὰ νὰ καταλά-
βετε τί διαφορὰ ὑπάρχει καὶ μεταξύ ἀρχαίας καὶ χριστιανικῆς ἠθικῆς.
Ἐνῶ στήν πλαστικὴ τῶν ἀρχαίων παρουσιάζεται ὅλο τὸ σῶμα,
ἀναπτυγμένο καὶ διαμορφωμένο στήν τελειότητά του, ὡς ἀκέραιος
ὄργανισμὸς πού ἀπὸ παντοῦ ἀναβλύζει ζωὴ καὶ ἀπὸ παντοῦ θάλεγε
κανεῖς, κατὰ παρὰδοξο τρόπο, πῶς ἔχει αἴσθησι γνωστικὴ, εἶναι δη-
λαδή ἓνα ἀκέραιο καὶ τέλειον ὄργανο πού δουλεύει στοὺς σκοποὺς καὶ
στὶς ιδέες τῆς ψυχῆς, στήν βυζαντινὴ ζωγραφικὴ τὸ σῶμα εἶναι κρυμ-
μένο καὶ καχεχτικό, καὶ φαίνεται μόνον τὸ πρόσωπο καὶ ἀπὸ τὸ πρό-
σωπο τονίζονται περισσότερο τὰ μάτια, ὅπου συγκεντρώνεται ὅλη ἡ
ζωὴ τοῦ σώματος. Τὸ ἄλλο δηλαδή σῶμα στήν βυζαντινὴ τέχνη, καὶ
γενικὰ στήν βυζαντινὴ νοοτροπία, δὲν ἔχει τόσα δίκαια ζωῆς ὅσα τὸ
πρόσωπο, καὶ γι' αὐτὸ καταδυναστεύεται καὶ παραγκωνίζεται.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ προᾶξι. Ἐνῶ στὸν ἀρχαῖο ἡ
ἠθικὴ προᾶξις ἔχει σκοπὸ νὰ πάρη ὅλα τὰ στοιχεῖα πού ἔχει ὁ ἄνθρω-
πος μέσα του, ὅλα τὰ πάθη καὶ μὲ τὸν λογισμὸ καὶ μὲ τὸ ὄρατο νὰ
τὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς ὑλικό, γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν ἠθικὸ του κόσμο,
διότι χρειάζεται δυνάμεις γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ἠθικά, χρειάζεται ἓνα περιε-
χόμενο γιὰ νὰ τὸ μορφώσῃ ἠθικά, στὸν μεσαιωνικό, στὸν βυζαντινό,
καὶ γενικὰ στὸν χριστιανικό, ἄς ποῦμε, ἄνθρωπο τὰ πάθη, οἱ σκοτεινὲς
δυνάμεις δὲν γίνονται ὑλικὸ χρήσιμο, ἀλλὰ ἀπονεκρώνονται· ὁ ἀρχαῖος
δηλαδή ἀνυψώνει τὸ πάθος ἀπὸ τὴν ὠμότητά του καὶ ἀδούλευτη κατά-
στασι στὸν ὀρίζοντα τῆς ὠραιότητος, στὸν κόσμο τὸν αἰσθητικὸ καὶ
τὸν ἠθικὸ πού δημιουργεῖ μέσα του, ἐνῶ ὁ χριστιανικὸς ἄνθρωπος
ἐκριζώνει τὸ πάθος του, δὲν τὸ μορφώνει, δὲν τὸ παίρνει ὡς ὑλικὸ γιὰ
νὰ τὸ πλάσῃ καὶ νὰ τὸ ἀνυψώσῃ σὲ μορφὲς αἰσθητικὲς καὶ ἠθικὲς,
ἀλλὰ τὸ πνίγει.

Αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφικῆς (τῆς πλατωνικῆς) καὶ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἡ πρώτη θέλει τὸν ἄνθρωπο ἀκέραιο καὶ γι' αὐτὸ παίρνει ὅλες του τὶς δυνάμεις, καὶ ὅλα του τὰ πάθη, καὶ τὰ πιὸ γήϊνα καὶ τὰ πιὸ σκοτεινά, καὶ τὰ δουλεύει μὲ τὴν αἰσθητικὴ μορφή, τὰ πλάθει καὶ δημιουργεῖ ἕναν ἄνθρωπο πού ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ πατάει σταθερὰ στὴν γῆ καὶ ξέρει πὼς ἡ γῆ εἶναι ἡ μάννα του καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὑψώνεται μὲ τὸν νοῦ του ὡς τὸν οὐρανό, ξέρει δηλαδὴ ὅτι ὁ οὐρανός, δηλαδὴ ὅλος ὁ αἰσθητικός, ἐπιστημονικός, ἠθικός καὶ γενικὰ ὁ πνευματικός του κόσμος εἶναι καρπὸς ἀδιάκοπης ἐργασίας, εἶναι ἀποτέλεσμα σκληρῆς δουλειᾶς μὲ τὸ ὑλικὸ πού τοῦ δίνει ἡ γῆ, μὲ τὸ ὑλικὸ πού βρίσκει μέσα στὸν κόσμο τῶν παθῶν του καὶ τῶν σκοτεινῶν του δυνάμεων.

Ἡ δευτέρα ἠθικὴ θέλει τὸν ἄνθρωπο κάπως ἀδύνατο, στεγνό, μὲ περισσότερὸ ὑπερκόσμια κατεύθυνσι, μὲ κάποια περιφρόνησι στὴν γῆ καὶ στὸ σῶμα του καὶ γενικὰ μὲ ἕνα καταπνιγμὸ τῶν σκοτεινῶν του δυνάμεων.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ δύο τύποι ἠθικῆς πού ἐδημιούργησεν ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότης καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεξάγετα ἡ πάλη. Στὸν Μεσαίωνα ἐκυριάρχησε ὁ δεύτερος τύπος, στὴν νεώτερη ἐποχῇ, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τὴν ἀναγέννησι τῆς τέχνης στὴν Ἰταλία, ἄρχισε πάλι νὰ καλλιεργεῖται ὁ πρῶτος τύπος. Βέβαια καὶ οἱ δύο τύποι ἔχουν ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Καὶ οἱ δύο τύποι εἶναι κυρωμένοι καὶ στὴν νεώτερη ἐποχῇ ἀπὸ μεγάλους ἀνθρώπους, ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸν Goethe, καὶ ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸν Tolstoi.

Ἄλλὰ ὁ πρῶτος τύπος, ὁ ἀρχαῖος, ἔχει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι στὴν ζωὴ πρέπει ὅλα κανεῖς νὰ τὰ ἐκτιμᾷ καὶ γι' αὐτὸ ἅμα θέλει κανεῖς νὰ φθάσῃ σ' ἕνα πολιτισμό, σ' ἕνα ὀργανικὸ σύνολο πνευματικό, ἠθικὸ καὶ αἰσθητικό, πρέπει νὰ μορφώσῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα πού τοῦ προσφέρει ἡ ζωὴ.

Πάντως στὴν ζωὴ τῆς πολιτείας, ἡ ὁποία θέτει σκοποὺς ἐγκόσμιους καὶ θέλει νὰ πραγματοποιήσῃ ἀξίες πού νάχουν σχέσι μὲ τὴν ἐγκόσμια ζωὴ, στὴν πολιτεία λέγω, ὁ ἀρχαῖος τύπος ἠθικῆς εἶναι ἐκεῖνος πού μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ, αὐτὸς πραγματοποιεῖ καὶ τὴν πολιτεία. Στὴν πολιτεία εἴμαστε ὅλοι παιδιὰ τῆς γῆς, αὐτὴν πρέπει νὰ δουλέψωμε, στὴν πολιτεία πρέπει καὶ τὶς γήϊνες δυνάμεις πού ἔχομε στὴν ψυχὴ μας νὰ

μὴν τὶς παραμερίσωμε, ἀλλὰ νὰ τὶς μορφώσωμε, νὰ τὶς κραταιώσωμε μάλιστα, διότι ἀπὸ τὶς γήϊνες καὶ σκοτεινὲς δυνάμεις βγαίνει ἐκεῖνο ποὺ ἀποκρυσταλλώνεται κατόπιν σὲ μορφὲς αἰσθητικὲς, μὲ αὐτὲς πλάθεται ὅλος ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ μὲ αὐτὲς τὶς σκοτεινὲς καὶ γήϊνες δυνάμεις ἐπάλαυσε ὁ Πλάτων, ἀγωνίσθηκε ὡς ποὺ νὰ τὶς δαμάσῃ καὶ νὰ τὶς μορφώσῃ καὶ νὰ τὶς ἀνυψώσῃ στὸν φωτεινὸν ὁρίζοντα τῆς σκέψεως καὶ νὰ τὶς φωτίσῃ μὲ τὸ ἴλαρὸ φῶς τῆς αἰσθητικῆς του ζωῆς. Γιὰ νὰ φθάσῃ ὁ Πλάτων στὴν ἰσορροπία καὶ στὴν μακαρία γαλήνη ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς διαλόγους του, ἄν καὶ μέσα τους ἔχουν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν διαρκῆ πάλη, γιὰ νὰ φθάσῃ λέγω ὁ Πλάτων ἐκεῖ, ἐπέρασε πρῶτα ἀπὸ σκληροὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας, ἀπὸ μιὰ ἀκατάσχετη πάλη μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τὸ περιβάλλον του. Ἡ σκληρὴ αὐτὴ πάλη μὲ τὶς σκοτεινὲς δυνάμεις δὲν εἶναι κατάδηλη στὸν γλαφυρότατον αὐτὸν συγγραφέα τοῦ κόσμου καὶ γι' αὐτὸ ἐνόμισαν πολλοὶ πὼς ὁ Πλάτων δὲν ἐπάλαυσε πολὺ γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν γνῶσι καὶ στὴν ὁλοκλήρωσι, ἀλλὰ ἡ ζωὴ του εἶχεν, ἄς ποῦμε ἔτσι, μία διαρκῆ μακαριότητα.

Ἡ αἰσθητικὴ μορφή, μέσα στὴν ὁποῖαν ὁ τεχνίτης αὐτὸς τοῦ λόγου περιτυλίσσει τοὺς ἐσωτερικοὺς του ἀγῶνας, κρύβει τὴν σκληρότητα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ νομίζῃ πράγματι κανεὶς ὅτι ὅλα στὸν Πλάτωνα πηγάζουν αὐτόματα ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς μακαριότητος. Καὶ ὅμως κάτω ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ αὐτὴ μορφή, κάτω ἀπὸ τοὺς ὠραίους Πλατωνικοὺς μύθους καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἡρεμία τῆς λογικῆς του σκέψεως κοιμᾶται, κρύπτεται μία γιγάντια δύναμις καὶ μία γιγάντια πάλη μὲ κάθε τι ποὺ εἶναι σκοτεινόν, μὲ κάθε τι ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν γῆ, ὅπως καὶ κάτω ἀπὸ τὶς γαλήνιες καὶ μακάριες μορφὲς τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων κρύπτεται μιὰ ἀδιάκοπη πάλη τῶν δημιουργῶν των μὲ τὸν ἑαυτὸν τους. Ἡ γαλήνη εἶναι καὶ στὸν Πλάτωνα, ὅπως καὶ στὴν ἀρχαία πλαστικὴ, ἀποτέλεσμα μεγάλης δίνης, μεγάλης πάλης, δὲν εἶναι κάτι αὐτόματο.

Ἔτσι ἀποτελεῖ ὁ Πλάτων τὸ κορυφωμα ὅλου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διότι μέσα στὸν Πλάτωνα πραγματώνονται κλασσικὰ τὰ τρία ἰδανικά, σαρκοποιοῦνται οἱ τρεῖς κεντρικὲς ἰδέες, πρὸς τὶς ὁποῖες ἔτεινε ὁ ἀρχαῖος πόθος, οὐσιώνονται μέσα στὸν Πλάτωνα ἡ γνῶσις, τὸ ἠθος καὶ ἡ ὠραιότης, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κάλλος, ἡ ἐπιστήμη, ἡ πολιτεία καὶ ἡ τέχνη. Στὸν Πλάτωνα παίρνει γενικὰ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἰδεαλισμὸς τὸ πραγματικὸ αἰσθητὸ τοῦ σώμα.